

OILA NIZOLARINI MEDIATSIYA ORQALI HAL QILISH

Yulchiyeva Dildora Xabibullayevna,
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori

Annotatsiya. Mazkur tezisda oilaviy nizolarni hal etishning zamonaviy va samarali vositasi sifatida mediatsiya jarayoni tahlil qilinadi. Zamonaviy jamiyatda ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik omillar kuchayib borayotgani oilalarda ziddiyatlar sonining ortishiga olib kelayotgani ta'kidlanadi. Shuningdek, mediatsiyaning mazmuni, tamoyillari, mediatorning rol va vazifalari, muzokara jarayonining oila nizolaridagi ahamiyati bilan bir qatorda, tezisimizda O'zbekistonda oilaviy mediatsiyani joriy etishdagi mavjud muammolar – malakali mediatorlar yetishmasligi, o'quv dasturlarining yetarlicha targ'ib qilinmagani hamda yarashtirish komissiyalari faoliyatidagi kamchiliklar ko'rsatib o'tilgan,

Kalit so'zlar: oila, nizolar, mediatsiya, oilaviy mediatsiya, mediator, muzokara, yarashtirish jarayoni, nizolarni hal qilish.

Har bir inson xotirjamlik va farovon hayotga erishish uchun tinch, sevgi va mehrga to'la oilani orzu qiladi. "O'z uying – o'lan to'shaging", degan maqol bejizga emas. Bu maqolda oila har bir inson uchun eng qulay joy ekanligini ta'kidlaydi. Biroq, nikohda baxtga erishish har doim ham oson ish emas. Ayniqsa, zamonaviy davrda oila tobora murakkablashib borayotgan muammolarga duch keladi, bu esa oilada yoriqlar paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin. Barcha sa'y-harakatlar oilada baxt va uzoq umr ko'rish maqsadida amalga oshiriladi.

Nikoh – bu erkak va ayol o'rtasidagi ma'naviy va hissiy bog'liqlik bo'lib, ular keyinchalik uyg'un, mehrli va rahmdil oilani shakllantirish uchun er va xotin bo'lishadi. Aslida, baxtli, mukammal va ravon oila qurish va amalga oshirish oson emas. Zamonaviy davrda ijtimoiy hayotning keskin o'zgarishi, migratsiya, iqtisodiy bosim, gender munosabatlaridagi tafovutlar hamda oilaviy qadriyatlarning transformatsiyasi natijasida nizoli oilalar soni ortib bormoqda. Juftliklar oilaviy hayotlarida turli sinov va qiyinchiliklarga duch kelishsa, ba'zilar hatto ajralish yo'lini tanlaydilar. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2024-yilda O'zbekistonda 35 847 ta nizoli oila qayd etilib, ularning 85 foizi yarashtirish mexanizmlari orqali bartaraf etilgan⁴¹. Bu ko'rsatkichlar oilaviy nizolar keng ko'lamli ijtimoiy muammo ekanini, ularni faqat sud tizimi orqali emas, balki tinch yo'l bilan hal qilish zarurligini anglatadi. Chunki oilaviy nizolar davom etmoqda yoki chuqurlashmoqda, ular nafaqat ota-ona munosabatlarini izdan chiqaradi, balki bolalarda psixologik stress, nevrotik holatlar va ijtimoiy moslashuv muammolarini keltirib chiqaradi. Psixologlar fikriga ko'ra,

⁴¹ https://qalampir.uz/en/news/uzbekistonda-1-yil-ichida-k-ancha-oila-azhrashdi-114044?utm_source=chatgpt.com

mashhur psixolog Deutsch nizolar to'g'ri boshqarilmasa, ular shaxs ruhiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatib, destruktiv shakllarga aylanadi. Masalan, nizolarni "hayot normal holati" deb baholash bilan birga, ularni ijobiy yo'nalishga o'girish zarurligini ta'kidlaydi⁴². Uning fikricha, oila nizolari insonning o'zini anglash va ijtimoiy tajribani shakllantirishda dastlabki bosqich bo'lishi mumkin, ammo bu jarayon faqat konstruktiv boshqaruv mavjud bo'lgandagina samarali bo'ladi. Shu tufayli, mediatsiya tizimi oilaviy nizolarni sudgacha hal etishning eng maqbul va iqtisodiy jihatdan samarali va tejamkor usullaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Dastlab, mediatsiya aslida nima mohiyatga ega ekanligiga to'xtalsak. Mediatsiya bu neytral shaxs, vositachi, tomonlarga o'zlarining muzokaralar yo'li bilan kelishuvga erishishda yordam beruvchi ixtiyoriy va shaxsiy nizolarni hal qilish jarayoni hisoblanadi. Mediator kelishuvni majburlash vakolatiga ega bo'lmagan holda, uning vazifasi har qanday qiyinchilikni bartaraf etish va tomonlarni tinch yo'l bilan kelishuvga erishishga undashdir. Mediator tomonlarni kelishuvni ularga majburlash o'rniga, o'zlari kelishuvga erishishga undaydi.

Mediatsiya shu paytgacha, qiyin nizolarni hal qilish uchun juda muvaffaqiyatli boshqaruv vositasi ekanligini isbotladi. Bu tomonlar muloqot asoslarini qayta o'rganishlari va kelajakdagi nizolarni hal qilishlari mumkin bo'lgan vositadir. Bu, ayniqsa, oilaviy nizolarda muhimdir, bu yerda doimo hal qilinishi kerak bo'lgan muammolar, jumladan, boshqa masalalar ham mavjud.

"Mediatsiya haqida gap ketganda esda tutish kerak bo'lgan eng muhim jihat shundaki, u muzokaralar jarayonini osonlashtirish vositasidan boshqa narsa emas. Muzokaralar mediatorsiz ham bo'lishi mumkin va bo'ladi, ammo mediatsiya hech qachon muzokaralarsiz bo'lmaydi⁴³.

Yuqoridagi jumlar, atrof-muhit vositachiligi bilan bog'liq holda yozilgan bo'lsa-da, oilaviy vositachilik kontekstida ham o'rinli. Muzokara aloqa, axborot almashish va o'rganish jarayonlarini o'z ichiga oladi. Bular tomonlarning nizosini asta-sekin nizoni o'rab turgan barcha holatlar, bosimlar, his-tuyg'ular, munosabatlar, idrok va ehtiyojlar haqidagi bilimlarni oshirish kontekstiga qo'yish vositalaridir⁴⁴.

Oilaviy mediatsiya mediatsiya turlaridan biridir. Bugungi kunda rivojlangan Yevropa mamlakatlari MDH mamlakatlari orasida, ayniqsa Rossiya Federatsiyasida keng tarqalgan bo'lib, ushbu mamlakatlarda mediatsiya oilaviy nizolarni hal qilish, nikohni bekor qilish va ota-onalar va bolalar o'rtasidagi ziddiyatli munosabatlarni hal qilish kabi masalalarni hal qiladi. Advokat N.A. Kurmaevaning so'zlariga ko'ra, oilaviy mediatsiya, qoida tariqasida, bir nechta bosqichlarni o'z ichiga oladi:

⁴² Deutsch, M. The Resolution of Conflict: Constructive and Destructive Processes. Yale University Press, 1973, p. 10.

⁴³ G.W.Cornic. 'Environmental mediation in the US: Experience and future directions', unpublished paper presented to the American Association for Advancement of Science Annual Meeting, Toronto, Canada. 1981.

⁴⁴ Hague Conference. Draft Guide to Good Practice on Mediation (HccH), 2011.

1) Mediatsiya bo'yicha tomonlarning xohish-irodasini o'zaro ifodalash bosqichini o'tkazish. Tomonlarning iltimosiga binoan, ushbu bosqich oxirida tomonlarning o'zaro kelishuvini aks ettiruvchi qo'shimcha xulosaga kelish mumkin;

2) Nizolashayotgan tomonlar o'rtasida keyingi mediatsiya kelishuvini tuzish niyatida mediatorni izlash;

3) Mojaro tomonlaridan olingan ma'lumotlarni, ularning talablarini, shuningdek, jarayonda ishtirok etayotgan uchinchi shaxslarni, suhbatning sanasi, vaqti va joyini aniqlashni to'plash va tizimlashtirish;

4) To'g'ridan-to'g'ri vositachilik, bunda vositachi nizolashayotgan tomonlardan ma'lumot oladi; shuningdek, jarayonda ishtirok etayotgan uchinchi shaxslarni, ular bilan bog'liq xavflarni o'rganish va tizimlashtirish; nizo tomonlarini qoniqtiradigan kelishuvga bosqichma-bosqich erishish ustida ishlash;

5) Oilaviy nizo taraflari o'rtasida kelishuvga erishish va mediatsiya shartnomasini tuzish. Agar mediatsiya taraflari nizoni tinch yo'l bilan hal qila olmasalar va mediatsiya shartnomasini imzolamasalar, ular sudga murojaat qilish huquqiga ega⁴⁵.

Shu bilan birga, O'zbekistonda oilaviy mediatsiyani joriy etish uchun hal qilinishi kerak bo'lgan bir qator muammolar mavjud. Bular: oilaviy mediatsiya bo'yicha mutaxassis – professional mediatorlar yetarlicha emasligi, ularni o'qitish mexanizmlari mavjud, ammo ular keng targ'ib qilinmagan va yetarlicha tashkil etilmagan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qoshidagi Oila tadqiqotlari markazi fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari qoshidagi yarashtirish komissiyalari ishini takomillashtirish orqali oilaviy mediatsiyani rivojlantirishga qaratilgan edi. Ularni ushbu tadqiqot markazida o'qitish rejalashtirilgan edi. Biroq, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari qoshidagi yarashtirish komissiyalari oilaviy mediatsiya markazlariga aylanishi ehtimoldan yiroq. Buning sababi, komissiya a'zolari orasida oilaviy qonunchilik va mediatsiya tartib-qoidalarini yaxshi biladigan mutaxassislar yetishmasligidir. Bizning fikrimizcha, O'zbekiston Respublikasi mahalla va oila vazirligi qoshida yangi tashkil etilgan "Mahalla va oila" ilmiy-tadqiqot instituti oilaviy mediatsiyani tashkil etishga va bu sohada mustaqil mutaxassislarni tayyorlashga alohida e'tibor qaratadi⁴⁶.

Xulosa. Maqolada mediatsiyaning oilaviy nizolarni hal etishdagi o'rni, ahamiyati va zaruriyati chuqur tahlil qilindi. Zamonaviy ijtimoiy hayotda migratsiya, iqtisodiy bosim, gender rollaridagi o'zgarishlar va oilaviy qadriyatlarning transformatsiyasi natijasida nizoli oilalar soni ortib borayotgani mediatsiya tizimini kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi. Mediatsiya sud jarayoniga nisbatan arzon, tezkor va emotsional jihatdan xavfsiz bo'lgani uchun taraflar o'rtasida konstruktiv muloqot yo'lini ochib

⁴⁵ N.A. Kurmaeva. Advantages and disadvantages of family mediation in Russia. Theory and history of law and state; History of doctrines about law and state. - p. 15.

⁴⁶ M. Tojjeva. Family Mediation: A New Form Of Resolving Family Disputes. The American Journal of Political Science Law and Criminology, 3(06), 34–40. <https://doi.org/10.37547/tajpslc/Volume03Issue06-05>. 2021.

beradi. N.A. Kurmaeva tomonidan taklif etilgan oilaviy mediatsiya bosqichlari, mediatoming vazifalari va muzokara texnikalari oilaviy muammolarni samarali hal qilishda asosiy vosita sifatida namoyon bo'ladi.

O'zbekistonda oilaviy mediatsiya institutini rivojlantirish bo'yicha muhim qadamlar tashlanayotganiga qaramay, tizimda bir qator kamchiliklar mavjud: malakali mediatorlar yetishmasligi, yarashtirish komissiyalari faoliyatining sustligi, mediatorlar tayyorlash mexanizmlarining keng targ'ib qilinmaganligi shular jumlasidandir. Shundan kelib chiqib, oilaviy mediatsiya sohasini rivojlantirish uchun "Mahalla va oila" ilmiy-tadqiqot instituti tarkibida mediatorlar tayyorlash bo'yicha maxsus dasturlar yaratish, mahalla tizimidagi yarashtirish komissiyalarini qayta tashkil etish va ularni malakali mutaxassislar bilan ta'minlash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Deutsch, M. The Resolution of Conflict: Constructive and Destructive Processes. Yale University Press, 1973, p. 10.
2. G.W.Cormic. 'Environmental mediation in the US: Experience and future directions', unpublished paper presented to the American Association for Advancement of Science Annual Meeting, Toronto, Canada. 1981.
3. Hague Conference. Draft Guide to Good Practice on Mediation (HccH), 2011.
4. N.A. Kurmaeva. Advantages and disadvantages of family mediation in Russia. Theory and history of law and state; History of doctrines about law and state. - p. 15.
5. M. Tojiev. Family Mediation: A New Form Of Resolving Family Disputes. The American Journal of Political Science Law and Criminology, 3(06), 34-40. <https://doi.org/10.37547/tajpslc/Volume03Issue06-05>. 2021.
6. https://qalampir.uz/en/news/uzbekistonda-1-yil-ichida-k-ancha-oila-azhrashdi-114044?utm_source=chatgpt.com